

8. BÖLÜM / CHAPTER 8

KEÇECİZÂDE İZZET MOLLA'NIN KALEMİNDEN MEVLEVİLER

MAWLAWIS IN KEÇECİZÂDE İZZET MOLLA'S WRITINGS

Özlem DÜZLÜ¹

¹Öğr. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi, Rektörlük Türk Dili Bölümü, Sakarya, Türkiye
E-mail: oduzlu@sakarya.edu.tr

DOI: 10.26650/B/AA14AA25.2022.009.08

ÖZ

Osmanlı coğrafyasında varlığını yüzyıllarca sürdüren Mevlevilik, bünyesinde çok sayıda sanatkar yetiştirmiştir. Bu sanatçı grubunun önemli bir kısmını ise şairler oluşturur. Tarikat içerisinde yetişerek klasik Türk şiiri sahasında eser vermiş olan hatırı sayılır miktarda şairden biri de Keçecizâde İzzet Molla'dır. Aileden Mevlevi olan İzzet Molla Mevlana'ya ve Mevleviliğe olan sevgisini manzum eserlerinin pek çoğuna da değışen ölçülerde yansıtmıştır. Bu sevginin en çok yansıdığı eseri ise *Bahâr-ı Efkâr* adlı divanıdır. Divanda yer alan hemen her gazelinin sonuna Mevlana ya da Mevlevilikle ilgili bir beyit ekleyen şair Mevlevi muhitlerindeki bazı gelişmeler ile Mevlevi mekânlarında gerçekleştirilen yapım onarım faaliyetlerini yazdığı tarihlerle kayıt altına almıştır. Bunların dışında Mevlana, Mevlevi büyükleri ve Mevlevilikle ilgili pek çok manzume de kaleme alan şair tarikat mensuplarını konu alan bir manzumeye de yer vermiştir. On sekiz beyit olmasıyla da dikkat çeken bahse konu manzume genel itibarıyla Mevleviliğin ve Mevlana'nın övgüsü olarak kabul edilebilir. Mevlevilerin istiğnâ, fakr gibi özellikleri; tabiatlarına dair bazı hususlar, kıyafetleri, aşk ve akıl konularındaki kabiliyetleriyle söz konusu edildiği manzume tarikata yönelik bazı eleştirilere işaret etmesi bakımından da dikkat çekicidir. Yazımızda tarikat içinden bir şairin hisleri ve gözlemlerinin bir yansıması olarak şiirine aktardığı bu hususların izahına çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mevlevilik, Mevlana, Keçecizâde İzzet Molla, klasik Türk şiiri, *Bahâr-ı Efkâr*

ABSTRACT

The Mawlawiyah order, which for centuries continued its existence in Ottoman lands, educated many artists within its system. A significant section of this group of artists consists of poets. One of the many poets who was educated in the dervish order and who produced works in the field of classical Turkish poetry is Keçecizâde İzzet Molla. In his poetic works, İzzet Molla, who descended from a Mawlawi family, reflected his love in various ways for Jalal al-Dîn Muhammed Rûmî and Mawlawiyah, the greatest example of this being his divan titled *Bahâr-ı Efkâr*.

In addition to adding a couplet related to Rûmî and Mawlawiyah to the end of each ode he wrote, the poet also recorded some developments in Mawlawi neighborhoods in his historical writings including construction and repair works which took place in Mawlawi lodges. In addition to writing many poems about Rûmî, the elderly Mawlawi, and Mawlawiyah, the poet also wrote a poem on the members of the order. The poem in question, which consists of 18 couplets, can generally be considered a eulogy to Mawlawiyah and Rûmî. This poem deals with the characteristics of Mawlawis such as *istiğna* (reluctance) and *fakr* (poverty), as well as their nature, clothes, and skills in love and wisdom. It is also important in terms of pointing to some criticisms about the order. In this article, an attempt will be made to explain these issues written by a poet from within the order itself and mentioned in his poem as a reflection of his feelings and observations.

Keywords: Mawlawiyah, Jalal al-Dîn Muhammed Rûmî, Keçecizâde İzzet Molla, classical Turkish poetry, *Bahâr-ı Efkâr*

Extended Abstract

Many artists were educated in the Mawlawiyah order, which for centuries maintained its existence as one of the leading orders in the Ottoman Empire. Among these artists are those who produced works in the field of classical Turkish poetry. Keçecizâde İzzet Molla, educated in the late period of classical Turkish poetry, is among these artists.

İzzet Molla, who came from a Mevlevi family from Konya, reflected his love for Jalal al-Dîn Muhammed Rûmî and Mawlawiyah in most of his works. The work in which the poet reflected this love the most intensely is the divan titled *Bahâr-ı Efkâr*. In this rather voluminous divan, Keçecizâde İzzet Molla added a couplet related to Rûmî and Mawlawiyah to the end of almost every ode, and in addition to these odes, he authored some historical records regarding death, reaching the rank of martyrdom, some developments in the Mawlawi world, and construction and maintenance works in Mawlawi lodges. In addition, the poet, who has independent poems on Rûmî, Mawlawi elderly, and Mawlawiyah, also has an 18-couplet poem in his divan in which he deals with the members of the order.

In fact, the poet indirectly dealt with some characteristics of Mawlawis in several of his other poems which he dedicated to Rûmî and in which he included issues related to Mawlawiyah, but one poem in particular stands out as it directly deals with Mawlawis. This poem, titled “Kit’a Der-Vasf-ı Gürûh-ı Mevleviyân”, is noteworthy in that it displays typical characteristics of Mawlawiyah poetry style, including an 18-couplet format and a “Mawlawis” rhyme.

The poem in question, which starts with a reference to Şems-i Tebrizî due to his influence on Rûmî, and then moves on to Rûmî himself, is basically a eulogy to Rûmî and Mawlawiyah. In addition to including issues such as the characteristics of Mawlawis like *istiğna* and *fakr*,

their natures, their skills in love and wisdom, and the superiority of Mawlawiyah over other orders, the poem is noteworthy in that it points to some criticisms about the order. These are important in that they are a reflection of the feelings and observations of a poet writing from within the order itself. The aim of this article is thus to explain these issues which the poet wrote by filtering them through his feelings and thinking.

In the introduction section of the poem, the poet states that Mawlawis were nourished by Şems-i Tebrizî by virtue of his having had a strong influence on Rûmî. The poem goes on to emphasize the fact that the members of the order did not care about anything but Allah and did not rely on worldly blessings as people with *istiğna*. Pointing to the fact that they did not attach importance to material wealth, the poet described them as merciful individuals with a soft nature. According to the poet, Mevlevis, who are skilled at love, are also a group who use wisdom in the best way possible. Izzet Molla, who considers the members of the order at the highest rank of abstinence *-terk-i terk-* in Sufism, stated that they were not engaged with anything but Allah, and that they needed nothing but Allah. The poet mentions clothes such as *sikke* and *aba* and uses some issues related to these clothes as a means of describing the characteristics of Mawlawis. The Mawlawi order saw itself as superior to other orders, and as a member thereof Izzet Molla also mentions this as a dominant thought in his poem expressing that Mawlawiyah was the most competent order in terms of reaching Allah.

Izzet Molla, who generally mentioned the positive characteristics of Mawlawis, also pointed to the existence of incompetent people within the order and people who displayed behavior that could be the target of criticism both from inside the order and out.

While Keçecizâde Izzet Molla mentioned some negative points related to the order in the final couplets of the poem, he also expressed that these adversities could not be generalized to the order as a whole.

Giriş

Mevlevilik, başta Anadolu olmak üzere, Osmanlı coğrafyasında yüzyıllar boyunca varlığını sürdürmüş bir tarikattır. “Mevlana Celâleddin Rûmî’den (öl. 1273) ilham al(ınarak)” (Ambrosio, 2012) kurulan tarikat onun ölümünden sonra kurumsallaşmış (Türer, 2005) ve zamanla siyasi, içtimai ve kültürel olarak nüfuz sahibi bir tarikat hâline gelmiştir.

XVI. yüzyılın sonlarından itibaren şehir merkezlerinde faaliyet gösteren ve elit tabakaya hitap eden bir tarikat hüviyeti kazanmaya başlayan Mevlevilik, aynı zamanda bünyesinde pek çok sanatkârın yetiştiği bir tarikattır (Türer, 2005). Bu sanatçı grubu arasında klasik Türk şiiri sahasında eser veren çok sayıda şair de yer almıştır. Klasik Türk şiirinin son döneminde yetişmiş Keçecizâde İzzet Molla da (öl. 1829) bu şairlerden biridir. Mevlana’ya ve Mevleviliğe olan sevgi ve bağlılığını manzum eserlerinin büyük bir kısmına değişen ölçülerde yansıtan şair “*Bahâr-ı Efkâr*” adlı divanının her köşesini Mevlana’nın adıyla süslemiştir” (Şahin, 2007). Divanında Mevlevilikle ilgili pek çok hususa da yer veren İzzet Molla; Mevlana, Mevlevi büyükleri ve Mevlevilikle ilgili müstakil manzumeler de kaleme almıştır. Bu manzumelerden biri de yazımıza konu olarak seçtiğimiz tarikat mensuplarına dair bir kıt’adır. İzzet Molla’nın tarikatın içinden bir şair olarak Mevlevilere bakışını aksettirdiği bahse konu manzume şairin Mevlevilik ve Mevlevilerle ilgili hislerini ve gözlemlerini barındırması açısından dikkat çekicidir. Manzumede yer alan Mevlevilikle ilgili hususların daha iyi anlaşılması için yazımızda önce Osmanlı’da Mevleviliğin genel görünümü ile İzzet Molla’nın eserlerinde Mevleviliğin nasıl yer aldığı konusunda bilgi verilmiş; daha sonra manzumenin beyitleri açıklanmaya çalışılmıştır.

1. Genel Hatlarıyla Mevleviliğin Osmanlı’daki Görünümü

Osmanlı Devleti’nin kuruluş dönemlerinde Anadolu’da tasavvuf ve tarikat hayatı hayli canlı olmasına rağmen tarikatlar sonraki yüzyıllara kıyasla henüz yeterince yaygın değildir. Osmanlı Devleti’nin Anadolu’da siyasi bütünlük ve sosyal huzuru sağlamasının ardından Anadolu toprakları tarikatların gelişip yaygınlaşmasına müsait bir hâle gelmiş ve tasavvuf tarihi açısından tarikatlar en yaygın, aktif ve canlı dönemini Osmanlı İmparatorluğu döneminde yaşamıştır (Türer, 2005).

Devletin kuruluş dönemlerinde Anadolu’daki mevcut tarikatların en büyüğü Mevleviye ve Rifâiye idi. Bu tarikatlardan Mevlevilik XIV. yüzyılda Anadolu’nun birçok bölgesine yayılmıştı (Türer, 2005).

Abdülbaki Gölpınarlı; Mevleviliği “esma”yı, bir başka ifadeyle şeriatı, esas tutanlar ile aşk ve cezbeyle esas alan bâtni karakterliler olmak üzere iki büyük zümreye ayrılan

tasavvuf erbabından ikincisine dahil eder. Gölpınarlı, bu itibarla Mevlevilerin kendilerini diğer tarikatlardan ayrı görüp esmayı esas tutan bütün tarikatlara “sufi tarikatlari” dediklerini söyler. Ancak Mevleviler nasıl “esma”cıları kendilerinden ayrı görmüşlerse bu tarikatların mensupları da Mevlevileri kendilerinden aşağı görmüşlerdir (2006).

Gölpınarlı, Mevlevileri Melâmetîlikten gelen bir tarikat olarak görmekle birlikte, son zamanlara kadar, Mevlevilerin meşrep itibarıyla kendilerini ikiye ayırdıklarını söylemiştir. Bunlardan ilki, Gölpınarlı’nın zahitler olarak da ifade ettiği, şeriat kurallarına bağlı olan Veled kolu; ikincisi ise Kalenderî tarzı benimseyen Şems koludur. Yine Gölpınarlı Bahariye Mevlevihanesini Mevlevî rintliğinin merkezi, Yenikapı Mevlevihanesini ise zahitliğin karargâhı olarak nitelemiştir (2006).

Tarikatın ehlişünnetin inanç ve esaslarına ve şeriat kurallarına bağlı olan Veled kolu Osmanlı yönetimiyle iyi münasebetler içinde olagelmıştır (Türer, 2005). Hatta XVII. yüzyıldan itibaren âdeta bir devlet müessesesidir (Gölpınarlı, 2006). Zaman zaman vezirler, padişahlar tarikata ehemmiyet vermiş; onların maiyetinde bulunanlar da Mevleviliğe akmışlardır (Gölpınarlı, 2006). Padişahlar iktidara gelir gelmez yeni tekkeler inşa etmiş ve eski binaları onarmakta tereddüt etmemişlerdir. Denilebilir ki Mevleviliği gözde tarikatı olarak gören Osmanlı sarayı bunun karşılığında tarikat tarafından desteklenmiştir. Özellikle III. Selim (1789-1807) ve II. Mahmud (1808-1839) dönemleri Osmanlı sarayının tarikatla dayanışma izlerini taşımaktadır (Ambrosio, 2012).

III. Selim, Mehmed Emin Çelebi’nin Nizam-ı Cedîde karşı Konya isyanını âdeta tertip ve idare etmesine rağmen Mevleviliğe bağlılığını gevşetmemiştir. Mevleviliğe karşı büyük sevgi duyan II. Mahmud da tarikatı desteklemiştir (Gölpınarlı, 2006). İki hükümdarın bu tavırlarının altında yatan bir sebep de Mevlevileri destekleyerek Bektaşî grupların gücüne karşı koymak istemeleridir (Gölpınarlı, 2006; Ambrosio, 2012).

II. Mahmud döneminin önemli devlet adamlarından olan Hâlet Efendi (öl. 1822) -Keçecizâde İzzet Molla’nın da hamisi- “devletin tek sözü geçer adamı” olduğu gibi “Mevleviliğin de tek mümessili”dir. Sultan Mahmud’un Yeniçerileri ortadan kaldırmasına da mâni olan Hâlet Efendi gözden düşmeden önce düşmanlarını yok etmeye uğraşan ve halkı yıldırım için adam öldüren biriydi (Gölpınarlı, 2006).

Rivayete göre konağında oturduğu odanın kapısında tennureli iki Mevlevî dervişini niyazda tutan Hâlet Efendi erenlerin hizmetini de bu dervişlere gördürürdü. Hatta bir gün Nâsır Abdülbâki Dede’nin (öl. 1821), bu yüzden Hâlet Efendi’yi öven bir zata “İcâzetname alamaz olsaydı. Dervişleri evliya kapısından vazgeçirdi, ağniyâ kapısına alıstırdı. Yâr u

ağyâr içinde sikkeli, tennureli Mevleviye hizmet ettirmekten utanmıyor.” dediği Gölpinarlı tarafından rivayet olarak anlatılmıştır (2006).

Genel olarak devlet tarafından destek gören Mevlevilik 16 ve 17. yüzyıllarda -Kadızâdeliler hareketi olarak da bilinen- sufi adapları etrafında yoğunlaşan muhalif hareketlerin eleştirilerinden muaf tutulmamışlar, özellikle de sema dolayısıyla softaların kınamalarına maruz kalmışlardır. Yine de Mevlevilik başka tarikatlara nazaran şeriat ve sufi adapları arasında en dengeli tarikat olarak nitelenebilir (Ambrosio, 2012; Gölpinarlı, 2006).

XVI. yüzyılın başlarında Anadolu'nun köylerinde oldukça yayılmış durumda olan Mevlevilik daha sonra devlet ricalinin intisap etmesi ile köylerden kasabalara, kasabalardan da şehirlere intikal ederek “yüksek zümre”ye mâl olmaya başlamıştır (Tanrıkorur, 2004; Türer, 2005). Sağladıkları ikamet olanağıyla Osmanlı toplumunun önemli sosyalleşme merkezlerinden olan Mevlevi tekkeleri aynı zamanda birer sanat ve kültür merkezidir (Ambrosio, 2012). Edebiyat, musiki, hat, tezhip, minyatür alanlarında pek çok sanatkâr Mevlana'nın eserleriyle beslenerek sanatlarını ortaya koymuşlardır (Türer, 2005; Ambrosio, 2012). Bu sanatçı grubunda şairler önemli bir yer tutmaktadır. Şiir Mevlevi kültürü içerisinde her zaman canlı tutulmuş, şeyh ve dedelerin büyük çoğunluğu ve dervişlerin önemli bir kısmı şiirle yakından ilgilenmişlerdir. Bunlar arasından şair diye anılacak kadar şöhret bulanların sayısı da oldukça fazladır (Küçük, 2003). Şuara tezkirelerinde yer alan tarikat ehli 320 klasik Türk şairinin 220'si Mevlevi kökenlidir (Tanrıkorur, 2004; İsen, 1997; Küçük, 2007). Bu şairlerden biri de Keçecizâde İzzet Molla'dır.

2. Keçecizâde İzzet Molla'nın Şiirlerinde Mevlevilik

Kimilerine göre klasik şiir sahasının Şeyh Gâlib sonrasındaki en büyük şairi olan Keçecizâde İzzet Molla aslen Konyalı ve Mevlevi tarikatına mensup bir ailenin çocuğudur (Özyıldırım, 2002; Şahin, 2004, 2007; Bülbül, 1989). Kendisi de Yenikapı Mevlevihanesi şeyhlerinden Nâsır Abdülbâki Dede'nin müntesiplerindedir (Özyıldırım, 2002).

Tanpınar'a göre İzzet Molla, birçok şair gibi tasavvufu çeşitli safhalarıyla yaşamaktan ziyade onu kabul eder. Onun tasavvufu, “devrin ve feleğin cilvelerinden şikâyetlerini zarif bir şekilde örten bir tür feragat hissi” ve “hayatın sıkıntıları karşısında bir dergâha iltica”dan öteye gitmez (1997). Bununla birlikte şairin manzum eserlerinin birçoğunda tasavvufî ilhamın damgası görülür. Bu ilhamın *Hazân-ı Âsâr* isimli divanı dışında Mevlevi kisvesiyle görüldüğü söylenebilir.

İzzet Molla'nın eserlerinde Mevleviliğin şekil özelliği olarak yansımaları bazı manzumelerin beyit sayıları ve seçilen rediflerde görülmektedir. *Bahâr-ı Efkâr* adlı divanında "Mevlevilikle ilgili şiirlerin beyit sayılarının çoğunlukla 'nezi-i Mevleviye' uygun olarak dokuz ve katları biçiminde olduğu görülmektedir" (Şahin, 2004; 2007). Şeyh Gâlib ve başka bazı Mevlevî şairlerde de görülen bu tasarruf *Mihnet-keşân* mesnevisinin sonunda Mevlana'ya hasrettiği manzumede de görülür. Şairin bazı şiirlerinde "yâ hazret-i Mevlana, semâ, ney" gibi Mevlevilikle ilgili redifleri seçmiş olması da şekil hususiyetleri açısından dikkate değerdir (Şahin, 2007).

Mihnet-keşân ve *Gülşen-i Aşk* mesnevilerinin sonunda Mevlana vasfında birer manzumeye yer veren (Şahin, 2007) şair *Nâz u Niyâz* adlı mesnevisinde de Mevlana'yı övdüğü bir manzume kaleme almıştır (Şahin, 2007). Tasavvufî nitelikli *Gülşen-i Aşk* mesnevisinin *Hüsn ü Aşk*'tan ilhamla kaleme alınması da eserin Mevlevilikle ilişkisi açısından dikkat çekmektedir (Şahin, 2007).

Daha önce de isimleri geçen *Hazân-ı Âsâr* ve *Bahâr-ı Efkâr* adlı iki divanı bulunan İzzet Molla *Bâhâr-ı Efkâr*'ı Mevlana'ya ithaf etmiş ve divanını Mevlana'nın gölgesinde tertip ettiğini bizzat söylemiştir (Şahin, 2004; Arslan, 2019).¹ Şiirlerinde Mevlana'ya duyduğu sevgi ve hayranlığı dile getiren İzzet Molla hemen her gazelinin sonuna Mevlevilikle ilgili bir beyit eklemiştir (Şahin, 2004; Arslan, 2019). Şiirlerini "İzzet" mahlaslı diğer şairlerin şiirlerinden ayırmak için böyle bir yönteme başvurduğunu söyleyen İzzet Molla'nın bu uygulamasının bir sebebi de Mevlana'ya olan sevgi ve bağlılığıdır (Özyıldırım, 2002; Şahin, 2007). Tanpınar'ın İzzet Molla'dan önce de örneklerine rastlandığını² belirtmekle birlikte İzzet Molla'nın uygulamadaki ısrarıyla hususiyet arz ettiğini söylediği konu hakkındaki görüşleri bahse konu şiirlerde Mevleviliğin rolünü net bir şekilde ortaya koymaktadır:

"Eski şiirin bütün repertuarını içine alan ve ayrıca, Mahmud II devrinin sanat hususiyetlerinden birini teşkil eden lâkayit ve rindâne hayatın bütün şuhluklarına iştiraktan çekinmeyen bu gazeller, son beyitleriyle daima Mevlana'ya dönerler. Bu suretle biraz yukarda geçen bütün hayal ve mazmunlar, yaşanmış hayat serpiintileri, bu son beyitle birdenbire âdeta mecâzî bir ifade 'sırrı' bir derinlik kazanırlar, çok defa da, aydınlığın karşısında silinen gölgeler gibi, ezelf ve biricik hakikatın tecellisi ile kendiliklerinden kayboluverirler. İşte en maddî

1 Sâye-i Monlâ'da tertîb eyledim cevherlerin
'İzzetin gencine-i divânı oldu müntehab

(G. 24/5, s. 360)

2 Bu uygulamanın örneklerinin Şeyh Gâlib Divanı'nda bulunmasına Sedit Yüksel ve ona atıfla E. Sıddık Şahin de değinmiştir. Bkz. Sedit Yüksel, (1980), *Şeyh Galip eserlerinin dil ve sanat değeri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. s. 88.; Ebubekir S. Şahin, (2006). Keçeci-zade İzzet Molla'nın eserlerinde mevlevilik ve şairin yayımlanmamış bir na't-i mevlânası. *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevilik Sempozyumu*. Konya. s. 91.

hazlarla ‘sırrı’ bağlanış arasındaki bu gidip gelme, İzzet Molla’da dikkat edilecek taraftır” (1997).

Divanında bu gazeller dışında Mevlevi muhitlerindeki bazı gelişmeler ile Mevlevi mekânlarında gerçekleştirilen yapım onarım faaliyetlerini tarihleriyle kayıt altına alan şair; Mevlana, Mevlevi büyükleri ve Mevlevilik hakkında pek çok müstakil manzume de kaleme almıştır (Şahin, 2007; Ceylan&Yılmaz, 2005, s. 37). Bu manzumelerden biri de, yazımızın konusunu oluşturan, Mevlevi tarikatı mensupları hakkında yazdığı kıt’a-i kebedir.

2.1. Keçecizâde İzzet Molla’nın Mevlevileri Konu Alan Manzumesi

İzzet Molla’nın söz konusu manzumesi “Kıt’a Der-Vasf-ı Gürûh-ı Mevleviyân” başlığını taşımaktadır. “Mefûlü/Fâilâtü/Mefâilü/Fâilün” vezniyle yazılan manzume “Mevlevileri” rediflidir. Başlığında “kıt’a” yazılı 18 beyitlik bu manzume kıt’a-i kebedir nazım şeklinden matla beyti bulunmasıyla, nazmdan ise mahlas kullanılmasıyla farklılık gösterir. Manzumenin 18 beyitten oluşması da dikkat çeken bir husustur. Daha önce de belirtildiği üzere Mevlevilikte 18 sayısına önem atfedilir. Bu durum hem nezr-i Mevlana’yla hem de Mevlana’nın Mesnevî-i Mânevî’nin 18 beytini bizzat kaleme almış olmasıyla ilgilidir (Şahin, 2007; Karaköse, 2016; Top, 2007).

İzzet Molla’nın önce Mevlana üzerindeki etkisi sebebiyle Şems-i Tebrizî’yi; sonra da Mevlana’yı anarak başladığı bu manzume genel olarak Mevleviliğin ve Mevlana’nın övgüsüdür. Bu kıt’a Mevlevilerin istiğna, fakr gibi özellikleri, tabiatlarına dair bazı tespitler, bazı kıyafetlerinin söz konusu edilmesi; aşk ve akıl konularındaki kabiliyetleri, Mevleviliğin diğer tarikatlara üstünlüğü gibi hususlara yer verilmesi yanında tarikata yönelik birtakım eleştirilere işaret etmesi açısından da dikkate değer bir manzumedir. Esasında şair Mevlana’ya yazdığı ve Mevlevilikle ilgili hususlara yer verdiği diğer manzumelerinde de Mevlevilere ait bazı özelliklere dolaylı yoldan değinmiş, birkaç beyitte de doğrudan Mevlevi güruhuna ait bazı özellikleri dile getirmiştir.³ Bununla birlikte bahse konu manzume bütünüyle Mevlevilere

3 Cihânın türlü türlü kâlesin seyr eyledim ‘İzzet
Gürûh-ı Mevlevîye reng-i istiğnâ yaraşmışdır (G. 108/7, s. 409)

Felâtûnlar delisidir gürûh-ı Mevlevîyânın
Gezerler ‘âlemi anlar velî divâne divâne (G. 457/6, s. 600)

Seni terk etmeden dünyâ sen ol kim târik-i dünyâ
Cihât-ı şeşden olmuşdur berî bak devr-i Mevlana
Bu tahtın pâdişâhıdır ‘azîzim merd-i bî-pervâ
Yaraşmışdır gürûh-ı Mevlevîye tavr-ı istiğnâ
Kanâ’teden yapılmış bir binâdır matbah-ı Monlâ (M. 12/11, s. 674)

Ayrıca bu hususlar için bkz. İlkur Arslan. (2019). *Keçecizade İzzet Molla’nın Bahar-ı Efkar adlı divanında mevlana ve mevleviliğe dair unsurlar*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

hasredilmesi ve tarikat mensuplarını daha geniş bir perspektifle söz konusu etmiş olması bakımından ayrıca dikkat çekmektedir. Yine manzumede yer verilen hususlar tarikat içinden bir şairin hisleri ve gözlemlerinin yansımaları olması sebebiyle de önem arz etmektedir. Bu itibarla şairin duygu ve düşünce süzgecinden geçirerek şiire aktardığı bu hususlar manzumenin bütün beyitlerinin açıklanması suretiyle incelenmeye çalışılmıştır.⁴

Perverde kıldı Şems-i Hüdâ Mevlevîleri

Mihr etdi subh-ı sıdk u safâ Mevlevîleri

(M. 3/1, s. 700)

Hakk'ın güneşi/Şems'i Mevlevîleri yetiştirdi, güneş Mevlevîleri doğruluk ve saflık sabahı yaptı.

“Mevlana’yı etkileyen, onun ruhunda fırtınalar kopmasına sebep olacak düzeyde tasavvufî bilgi ve birikime sahip, ilim ve tasavvufun zirvesinde kâmil bir zat” olan Şems-i Tebrizî, ondaki cevheri yüzeye çıkarmıştır (Top, 2007). Bu itibarla beyitte Şems’in Mevlana üzerindeki etkisine işaretlerle Mevlevîlerin Şems’ten beslendiği söylenmiştir. Ayrıca “mihr” kelimesiyle “şems”in “güneş” anlamına da gönderme yapılan beyitte güneşin, ışık kaynağı olmasından kinayeye, Mevlevîleri doğruluk ve saflık sabahına ulaştırdığı ifade edilmiştir. Tasavvufta “safâ”, “nefsânî özelliklerden arınm(ışlık)” (Cebecioğlu, 2009), “sıdk” da “iç ve dışta, Allah ile beraberliği, istikâmet üzere muhafaza etmek” (Cebecioğlu, 2009) olduğundan beyitte Şems’in seyr ü sülûk yolunda Mevlevî adap ve erkânına etkisine işarette bulunduğu söylenebilir. Manzumeye Şems’in Mevlana’ya etkisi itibarıyla bu beyitle başlanıp ikinci beyitte Mevlana’nın zikredilmesi de dikkat çekici bir husustur.

Etdi gnâ-yı sikke-i Hünkâr-ı evliyâ

Müstağni-i nükûd-ı fenâ Mevlevîleri

(M. 3/2, s. 700)

Velilerin sultanının sikkesinin/kûlahının zenginliği Mevlevîleri fanilik nakitlerinin doyunu/umursamazı yaptı.

Mevlana’nın “velilerin sultanı” ifadesiyle yüceltildiği beyitte Mevlevîlerin istiğna sahibi oluşları söz konusu edilmiştir. Bilindiği gibi istiğna “Allah’a vasıl olanın onunla yetinmesi hâli(dir)” (Cebecioğlu, 2009). Dolayısıyla beyitte başlarına sikke giyen Mevlevîlerin Allah’tan başka hiçbir şeyi (mâsivâ) umursamadıkları söylenmiş; Mevlana’nın sikkesi de tarikat ehli olmaktan kasıtlı bu hâlin sağlayıcısı olarak ifade edilmiştir. Beyitte âdeta Mevlevîliğin göstergesi olarak addedilen sikke “mâdeni para, akçe” (Ayverdi, 2008) anlamına da işaret edecek biçimde kullanılarak ihâm-ı tenasübe sokulmuştur. Bu ilişki beyitte ayrıca “maddî

4 Manzume şairin *Bahâr-ı Efkâr* adlı divanının Ömür Ceylan ve Ozan Yılmaz tarafından hazırlanan neşrinden alınmıştır. Bkz. Ömür Ceylan ve Ozan Yılmaz, (2005). *Hazâna sürgün bahâr Keçecizâde İzzet Molla ve Divân-ı Bahâr-ı Efkâr*. İstanbul: Kitap Sarayı, s. 700-701.

zenginli(ğin) tasavvufi olarak pek hoş görülmem(esi)” (Cebecioğlu, 2009) şeklindeki anlayışı da akıllara getirmektedir.

Pîrâhen-i derûnları gâyet incedir

Zîr-i ‘abâda görme kaba Mevlevîleri (M. 3/3, s. 700)

Aba altındaki Mevlevileri kaba görmeyesin. Zira onların gönül gömlekleri/iç gömlekleri pek incedir.

Tasavvuf edebiyatında Allah’ın “Rahmân” ismiyle “gönül” arasında bir münasebet kurulur. Rahmân kalp yufkalığı olup gönül de genellikle “rahmet ve yumuşaklık” anlamında kullanıldığından gönül Rahmân isminin tecelli yeri olarak düşünülür (Kurnaz, 1996). Keçecizâde İzzet Molla da Mevlevilerin gönül gömleklerinin çok ince olduğunu söyleyerek beyitte hem bu anlayışa hem de Mevlevilerin tabiatlarına dair özelliklerinden birine işaret etmiştir. Şair “kaba ve kalın yünlü kumaştan yapılan hırka, cübbe ve bilhassa palto türü üst giysi” (Öztoprak, 2010) anlamındaki “abâ”yı giyen Mevlevilerin dış görünüşlerine bakılarak kaba sanılmaması gerektiğini söyleyip onların merhamet sahibi ve yumuşak tabiatlı olduklarını ifade etmiştir. “Gösterişsiz ve maliyeti düşük ol(an)” (Öztoprak, 2010) bu derviş kıyafetinin “dünya nimetlerini önemsememenin sembolü” (Öztoprak, 2010) olması da, bir önceki beyitte de dile getirilen, istiğna anlayışının tekrarı olarak kabul edilebilir. Şairin “kaba” kelimesini iham-ı tenasüp yaparak “önden açık, düğmeli, uzun kollu, yanları yırtmaçlı, astarsız, uzun üst elbisesi” (Öztoprak, 2010) “kabâ”yı hatırlatacak şekilde kullanması da sözü edilen istiğna anlayışına işaretettir.

Mevlâya Mevlevî yaraşır kulluk etmeğe

Yâ Rab kapından etme cüdâ Mevlevîleri (M. 3/4, s. 700)

Allah’a kulluk etmeye Mevlevî olan yaraşır; Ya Rab Mevlevîleri kapından uzaklaştırma/ayırma.

İzzet Molla bu beyitte Allah’a layığıyla kulluk edebilecek olan kulların Mevlevîler olduğunu söyleyerek bu hâlin devamı için Allah’tan niyazda bulunmuştur. Beyitte Mevlevîlerin kulluk etmeğe yaraşır olarak nitelenmesi Mevlevîliğin adap, erkân, usul ve esaslarıyla yüceltilmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla şaire göre kulu Allah’a ulaştıracak en doğru yol Mevlevîliktir ki daha önce de bahsedildiği üzere, bu görüş tarikatın genelinde hâkimdir.

Mahsûbdur ‘adetde de lafz-ı Muhammed’e

Say bu hesâbı etme fedâ Mevlevîleri (M. 3/5, s. 700)

Ebced sayısı bakımından da Muhammed sözüne denk gelir; bu hesabı say/dikkate al, Mevlevîleri feda etme.

Mevlevî lafzının Muhammed lafzıyla aynı sayısal değerde (92) oluşu Mevlevîler için önemli bir husustur (Yılmaz, 2007). Beyitte bu hususa dikkat çeken İzzet Molla, bir önceki beyitte yaptığı gibi, Mevlevîliğin diğer tarikatlardan üstün olduğunu ima etmiştir. İzzet Molla'nın “Bir şey uğrunda değerli bir şeyden vazgeçme” (Ayverdi, 2008) anlamı bulunan “fedâ” kelimesini tercih etmesi bu üstünlük iddiasının göstergesidir.

Almaz cihânı bir dilim etmekle verseler
Açlıktan ölse mülk-i ginâ Mevlevîleri (M. 3/6, s. 700)
*Gına ülkesinin Mevlevîleri açlıktan ölseler bile bir dilim ekmeğe dünyayı
değişmezler.*

Daha önceki beyitlerde de söz konusu edilen istiğna anlayışı üzerine kurulmuş bu beyitte Mevlevîlerin bir dilim ekmek karşılığında cihânı alabilecek olmaları durumunda bile dünyaya itibar etmeyecekleri söylenmiştir.

Bir hum şaraba ‘akl-ı Felâtun’u almayız
Mecnûn sanır gören ‘ukalâ Mevlevîleri (M. 3/7, s. 700)
*Bir küp şaraba Eflatun’un aklını almayız, Mevlevîleri gören akıllılar/bilgiçlik
taslayanlar mecnun zanneder.*

Tasavvufta şarap aşk, mahabbet, şevk ve vecdi temsil eder. Şarap gibi aşk da insanın aklını kullanmasını engeller ve kınanmayı gerektirecek hâl ve hareketlere sebep olur. Bu hâl ise sülûkun sonuna ulaşmış kemal ehline mahsustur (Uludağ, 2005). Mevlana düşüncesinde de kendinden geçişin bir ifadesi olan aşk hakikat alanında vuslata ulaşmanın biricik yoludur (Çelik, 2006). Keçecizâde İzzet Molla da aşkın temsili olan şaraba Eflatun’un aklını değiştirmeyecek Mevlevîlerin akıl ehli tarafından mecnûn zannedileceğini söyleyerek Mevlevîlerin aşk ehli oluşlarını dile getirmiştir. Bunu yaparken de klasik edebiyatta “akıl ve zekâ timsali” (Onay, 2000) Eflatun ile cünun ve “âşık timsali” (Onay, 2000) Mecnûn’u kullanmıştır.

Her biri kişver-i hiredin pâdişâhıdır
Bilsen şu gördüğün bûdelâ Mevlevîleri (M. 3/8, s. 701)
*Şu gördüğün bûdelâ Mevlevîleri/Mevlevî velilerini bilsen, her biri akıl ülkesinin
pâdişâhıdır.*

Beytin anlaşılabilmesi için “bûdelâ” kavramının bilinmesi gerekir. Bûdelâ, “dünyadan habersiz kalacak kadar kendini ahirete, gönlünü Hakk’a veren ermiş (kimselerdir)” (Uludağ, 2005). Bunlar gözden kaybolup bir anda çok uzak mesafelere gidebilirler, gözden

kaybolduklarında yerlerine kendilerinin aynısı olan canlı bir beden (bedel) bırakırlar (Uludağ, 2005). “Veliler arasında insanların işlerinde tasarruf için manevi olarak müsaade verilmiş kişiler (olan büdelâya) herkesçe tanınıp bilinmemelerinden dolayı gayb erleri (de denmiştir)” (Cebecioğlu, 2009).

Bir önceki beyitte Mevlevilerin aşk ehli olmalarını söz konusu eden İzzet Molla burada Mevlevileri akıl ülkesinin padişahı olarak nitelemiştir. Bu niteleme akla hükmetme kabiliyetinden ileri gelmektedir. “Nazari aklı reddede(n mutasavvıflar) Yeni Platonculuğun etkisiyle keşf ve marifet anlayışlarıyla uyuşan farklı bir akıl anlayışı ileri sür(müşlerdir)” (Uludağ, 2005). Mevlana’ya göre mertebe olarak aşkın gerisinde olan akıl tek başına yeterli olmamakla birlikte Allah’a ulaşmanın vasıtalarından biridir (Çelik, 2006). Zira akıl, Allah’a ibadet etmenin ve cennete girmenin vasıtası olan düşünce, ibadetin yolunu gösteren ışıktır (Uludağ, 2005). Dolayısıyla Mevleviler akılı da en iyi şekilde kullanan güruhtur. “Büdelâ” tabiriyle Mevlevilerin dünyadan habersiz kalacak şekilde gönlünü Allah’a vermiş kimseler oluşları ve âdeta sûreten varlıklarını sürdürdükleri kastedilmiş olabilir. Beyitte “bilsen” denilmesi büdelânın herkes tarafından tanınıp bilinmemesine bir gönderme olmalıdır. Yine beytin söz dizimi beyitte kastedilen grubun Mevleviler içindeki ermişler ya da tüm Mevleviler olmak üzere iki farklı şekilde anlaşılmasına imkân vermektedir. Ayrıca şairin beyitte akılla idrak edilmesi güç bazı özelliklere sahip “büdelâ” ile “aklı” bir arada kullanması özellikle yapılmış bir tercih gibi görünmektedir.

Yek hatvesinde vâsıl olur kurb-ı hazrete

Her kim ederse râh-nümâ Mevlevîleri (M. 3/9, s. 701)

Kim Mevlevileri kılavuz yaparsa tek adımında hazrete yaklaşır.

Tasavvufta “hazret” kavramı “makam, mertebe, Hakk’ın huzuru” (Uludağ, 2005) anlamlarında kullanılmaktadır. Bu itibarla beyitte Hakk’a ulaşma yolunda Mevlevileri kendine kılavuz edinenlerin attıkları tek adımla Hakk’ın huzuruna varacakları söylenerek daha önce de dile getirilen tarikatlar arası üstünlük iddiası tekrar edilmiştir.

Anlar külehllerinde dahi terki terk eder

Soydu o rütbe nefy-i sivâ Mevlevîleri (M. 3/10, s. 701)

Masivâdan el çekiş Mevlevileri öyle bir soydu ki onlar artık külahlarında bile terki terk eder.

Zühhd anlayışının söz konusu edildiği beyitte “terk” kelimesi hem tasavvufi bir ıstılah hem de kıyafet terimi olarak cinaslı kullanılmıştır. “Ariflerin ıstılahında dünyevi bağlardan

kurtulmak (anlamındaki) zühd ile eş anlamlı” (Seccâdî, 2007) terk aynı zamanda dervişlerin başlarına giydikleri tac ve külahların üzerinde, dikey inen ve dilim dilim görüntü veren alametlerin adıdır (Cebecioğlu, 2009). İzzet Molla beyitte terkin bu anlamlarından faydalanarak Mevlevilerin giydikleri terksiz külahı/sikkeyi⁵ zühdün simgesi gibi kullanmıştır. Böylelikle Allah’tan uzaklaştıran varlıklardan yüz çeviren Mevlevilerin külahlarında bile terk bulundurmadıklarını söylemiştir. Bu yüz çevirmeyi ifade etmek üzere kullandığı “soymak” kavramına “derviş olmaya karar verip evvelce giymiş olduğu elbiseyi çıkarmak, hizmet elbisesi olan tennureyi ve ârakıyyeyi, semâ çıkardıktan sonra da sikkeyi giyinmek” (Gölpınarlı, 1963) anlamındaki Mevlevi tabiri “soyunmak”ı hatırlatacak biçimde yer vermiştir. Beyitte dikkat çeken bir husus da Mevlevilerin külahlarının terksiz oluşunun dört şekli olan terk kavramının son mertebesi olan “terk-i terk”i hatırlatacak biçimde kullanılmasıdır.

Mümkün mi bilme setre-i Lâ-ya’kilûndan

Erbâb-ı summ u bükm ü amâ Mevlevîleri

(M. 3/11, s. 701)

Kör, dilsiz ve sağırlar erbabı (olan) Mevlevileri “lâ-ya’kilûn” setresinden bilmek mümkün mü?

Mevlevilerin dünyaya ilgisizliğinin söz konusu edildiği bu beyit *Mesnevî-i Manevî*’deki “Ben onun hayrından başka hayır bilmem. Ben ondan başkasına sağır, dilsiz ve körüm” (Karaismailoğlu, 2009) anlamındaki beyte bir telmih olarak kabul edilebilir. Keçecizâde İzzet Molla, Mevlevilerin Allah’tan başka hiçbir şeyle meşgul olmamalarını onları “kör, sağır ve dilsiz” şeklinde niteleyerek dile getirmiştir. Bu şekilde tavsif ettiği Mevlevilerin düşünmeden/akıl etmeden de bilinemeyeceğini ifade etmiştir. Beyitte Bakara Suresi 171. ayetten⁶ iktibas yapılması akıl etmeyenlerden/anlayamayanlardan kastın ise Mevlevilik dışında kalanlar olduğunu düşündürmektedir.

Etdim şifâ-yı şeyh-i re’îsi mütâla’a

Yazmış cemî’-i derde devâ Mevlevîleri

(M. 3/12, s. 701)

Baş şeyhin şifasını iyice bir değerlendirdim, (Allah) dertlerin tamamına Mevlevileri deva (olarak) yazmış.

Tasavvufta şifa “melekutî nurların yansıması nedeniyle kalbin hastalıklarının yok olmasıdır” (Seccâdî, 2007). Dert ise bir manasıyla “Hak’tan uzak olmaktan kaynaklanan

5 Konu hakkında bkz. Yahyâ b. Sâlih el-İslâmbolî, (2006). *Tarikat kıyafetleri*. (M. Serhan Tayşi ve Mustafa Aşkar, Haz.), İstanbul: Sufi Kitap, s. 29-31.

6 “وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعُقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءَ وَنِدَاءَ صُمُّ بُكُمْ عُمَىٰ فَهَيْمٌ لَا يَنْفَعُونَ” -İnkâr edenleri imana çağıran (Peygamber) ile inkâr edenlerin durumu, bağırıp çağırmadan başka bir şey duymayan hayvanlara seslenen (çoban) ile hayvanların durumu gibidir. Onlar sağırdirler, dilsizdirler, kördürler. Bundan dolayı anlamazlar” (Web1).

belalar ve musibetler(dir)” (Uludağ, 2005).⁷ Beyitte de kalbin hastalıklardan temizlenmesi suretiyle Allah’a ulaşma yolunda Mevlana’nın rolüne dikkat çekilmiş ve onun gösterdiği yol dertlere şifa olarak zikredilmiştir. Zira “müride tasarrufta bulun(arak) onun kalp aynasını saf bir hâle getir(ecek)” (Seccâdi, 2007) olan şeyhtir. Beyitte Mevlana’nın çizdiği yolu takip eden Mevleviler de bütün dertlerin devası olarak gösterilmiştir.

Hijdeh hezâr ‘âleme mâlikdir ol gürûh
Muhtâc sanma sen fukarâ Mevlevîleri (M. 3/13, s. 701)
Sen o fakir Mevlevileri muhtaç sanma, o topluluk on sekiz bin âleme sahiptir.

Klasik edebiyatta kesretin ifadesi olan ve sayılamayan çokluk ifade eden her durum için kullanılan (Karaköse, 2016) on sekiz bin âlem mefhumu tasavvufta çeşitli boyutlarıyla bütün bir kâinatı temsil etmektedir (Cebecioğlu, 2009). Mevlevilikte “nezr” uygulamasının da dayandırıldığı bu anlayışa göre Allah’ın “diri” anlamına gelen “Hayy” adının kainattaki karşılığı olarak -sayısal değeri 18’dir- on sekiz bin âlem mefhumu kullanılır. Bu sayıya ulaşmak için akl-ı küll, nefs-i küll, dokuz gök, dört unsur, cansızlar, bitkiler ve canlıların toplamı olan 18 sayısı Araplar tarafından son sayı olarak kabul edilen bin ile çarpılmıştır (Gölpınarlı, 1963). Bahariye Şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede “nezr-i Mevlana”nın on sekiz oluşunun sebebinin Mevlana’ya günde on sekiz defa tecelli-i zat zuhur etmesiyle açıklanmış ve her nezir de bin sayıldığı için on sekiz bin âlemi müşahede ettiğini söylemiştir (Gölpınarlı, 1963).

Beyitte Mevlevilerin fakrını anlatmak için on sekiz bin âlem mefhumu kullanılmıştır. “Fukara” olarak da isimlendirilen mutasavvıfların fakrı manevi muhtaçlık hâli olup Allah’tan başka hiçbir şeye ihtiyaç duymamasıdır. Bu itibarla mutasavvıflar mal-mülk sevgisinden azadedirler (Cebecioğlu, 2009). Beyitte de Mevlevilerin muhtaçlığının dünyevi bir muhtaçlık olmadığı Mevlana’nın on sekiz bin âlemde tecelli-i zatı müşahedesine gönderme yapılarak ifade edilmiştir.

Görmez mi yoksa gördüğü bir başka şey midir
Münkir nasıl görür ‘acabâ Mevlevîleri (M. 3/14, s. 701)
Görmüyor mu yoksa gördüğü başka bir şey midir? Acaba münkir, Mevlevileri nasıl görüyor?

Şair bu beyitte inkârcıların Mevlevileri gördükleri hâlde inkâr etmeye devam etmelerinin şaşkınlığını ifade etmiştir. Bir bakıma Mevleviliğin yüceltildiği beyitte münkirden kasıt bir sonraki beyitte de söz edilen zahit olabilir.

7 Dert aynı zamanda “sevgiliden sevene geçen ve katlanılmasına güç yetmeyen hâl, İlahî aşk” anlamında da kullanılmaktadır (Uludağ, 2005).

İnkâr ederse Hazret-i Monlâ'yı eylesin

Zâhid niçün arar zu'afâ Mevlevîleri

(M. 3/15, s. 701)

İnkâr ederse Hz. Mevlana'yı eylesin, zahit neden zayıf/kudretsiz Mevlevileri arar?

“Dinin özünden habersiz şekilci ve zahirci kişi, arif ve âşik olmayan kimse” (Uludağ, 2005) olarak tanımlanan zahit imandan hiçbir zaman hakikate ulaşamamıştır. “Dinî konularda idraki zayıf, her işin ancak dış kabuğuna nüfuz edebilen, öze inmesini beceremeyen, ilim ve imanı zahirî yönüyle anlayan ve anladıklarını ısrarla başkalarına anlatıp öğütler veren” (Pala, 1999) kimseleri simgeleyen zahit tipi bu beyitte Mevleviliği inkârın yollarını arayan tiptir. İnkâr için kudretsiz Mevlevileri arayan zahidin Mevlana'yı inkâr etmesinin ise mümkün olmadığını söylediği beyitte seyr ü sülûk yolunda tarikat adap ve erkânı ile usul ve esaslarına uygun hareket etmede yetersiz görülen kişilere işaret olabileceği gibi tarikat içerisinde toplumun diğer kesimlerince eleştirilene hedef olabilecek davranışlarda bulunan kimselerin varlığına da işaret olabilir. Zira, daha önce belirttiği üzere, diğer tarikatların da kendilerini Mevlevilerden üstün gördükleri, zaman zaman diğer tarikatlarla birlikte fakat sema nedeniyle Mevlevilerin biraz daha fazla tepki gördüğü dönemlerin bulunduğu, tarikatın nadir de olsa yönetimle ters düştüğü konuların olduğu kaynaklarda da yazılıdır.

Bi'llâhi Pîr'i görse yine etmez i'tikâd

Göster bana diyen kudemâ Mevlevîleri

(M. 3/16, s. 701)

Eski Mevlevileri bana göster diyen (biri) billahi Pîr'i de görse yine inanmaz.

Mevleviliğe itibar etmeyen birinin Mevlana'yı görmesi hâlinde bile ikna olmayacağını ifade edildiği beyit önceki beytin devamı olarak düşünülebilir. Beytin ikinci mısraı toplumda tarikat içerisinde kıdemli/ehil kişilerin olmadığı yönünde eleştiride bulunan kesimlerin olduğunun göstergesidir.

Şemşîr-i i'tirâzına hâmem göğüs gerer

Kim ta'n ederse işte salâ Mevlevîleri

(M. 3/17, s. 701)

Kim Mevlevileri ayıptıyorsa hodri meydan! Kalemim onun itiraz kılıcına göğüs gerecektir.

“Çağırma, davet etme, davet” anlamındaki “salâ” (Ayverdi, 2008) aynı zamanda Mevlevî tabiridir. Mevlevilerin davet anlamında kullandığı “salâ”nın sebebi çağırana göre -yemek, namaz vb.- değişir (Cebecioğlu, 2009). Kelime beyitte bu anlamına da işaretle tevriyeli kullanılmış olup şair Mevlevileri ayıplayanları ve Mevleviliğe itiraz edenleri kalemi vasıtasıyla

işin hakikatini anlamaya davet eder. “Salâ” kelimesinin “bir mahallenin çocuklarının başka bir mahalle çocuklarıyla taş kavgalarına çıkmaları” (Devellioğlu, 1999) manasıyla da kullanılması beytin muhataplarının büyük ölçüde tarikat dışındakiler olduğunu düşündürmektedir. Beyitte ayrıca “bir fikri, bir kararı kabul etmeyerek karşı çıkma ve bu tarzda söylenen söz” (Ayverdi, 2008) anlamındaki “îtiraz” kelimesinin tasavvufta “şeyhe dil ve kalp ile teslim olmama hâli” (Cebecioğlu, 2009) karşılığında kullanılması ve “itiraz”ın kılıca teşbih edilmesi de dikkat çekicidir. Zira bu durum dışarıdan veya içeriden gelen itirazların/kınamaların sertliği veya değersizliğinden kinaye olabilir. Kalemin tasavvufta “ayrıntılı ilim” (Uludağ, 2005) anlamına da gelmesi şairin bu itirazlara ilmiyle cevap vermek için davette bulunduğunu gösterir.

Mîzâb-ı feyz-i Hazret-i Monlâ değil mi kilk

‘İzzet n’ola ederse senâ Mevlevîleri

(M. 3/18, s. 701)

Kalem Mevlana'nın irfanının oluşu değil mi? İzzet Mevlevileri övse ne olmuş/şaşılmı mı?

İrfan; “sezgi, ruhi tecrübe ve manevi yolla elde edilen bilgi(dir)” (Cebecioğlu, 2009). İzzet Molla, kalemini Mevlana'nın irfanının aktarıcısı olarak nitelemiş ve onunla Mevlevilere yaptığı övgülere şaşılmaması gerektiğini söylemiştir.

Sonuç

Keçecizâde İzzet Molla'nın aile mirası olarak bulduğu Mevlevilik onun sanatını da besleyen kaynaklardan biri olmuştur. İzzet Molla içindeki Mevlana ve Mevlevilik sevgisini manzum eserlerine de yansıtmiş, hatta *Bahâr-ı Efkar* adlı divanına bu sevgiyi baştan sona nakşetmiştir. Divanında Mevlevi muhitlerindeki bazı gelişmelerden -ölüm, şeyhlik makamına gelme gibi- Mevlevi mekânlarında gerçekleştirilen yapım onarım faaliyetlerine kadar Mevlevilikle ilgili pek çok hususa yer veren şair; Mevlana, Mevlevi büyükleri ve Mevlevilik hakkında müstakil manzumeler de kaleme almıştır. Bu manzumelerden biri de onun Mevlevi tarikatı mensuplarına hasrettiği kıt'adır.

Manzumenin şekil hususiyetleri arasında Mevlevilik açısından dikkat çeken hususları on sekiz beyitten oluşması ve “Mevlevileri” redifli olmasıdır.

Manzume muhteva açısından ise genel itibarıyla Mevlana ve Mevleviliğin övgüsü olarak kabul edilebilir. Şair Mevlana üzerindeki etkisi dolayısıyla Mevlevilerin Şems-i Tebrizî'den beslendiklerini söyleyerek giriş yaptığı manzumede tarikat mensuplarının istiğna sahibi kişiler olarak Allah'tan başka hiçbir şeyi umursamamalarına ve dünya nimetlerine itibar etmemelerine sık vurgu yapmıştır. Mevlevilerin maddi zenginliği önemsememelerine de işaret

eden şair onları merhamet sahibi ve yumuşak tabiatlı kimseler olarak tarif etmiştir. Şaire göre aşk ehli olan Mevleviler aynı zamanda Allah'a ulaşma yolunda akli da en iyi şekilde kullanan gürühtür. Tarikat mensuplarını tasavvuftaki terk kavramının en son mertebesinde -terk-i terk-gören İzzet Molla onların Allah'tan başka hiçbir şeyle meşgul olmadıklarını ve Allah'tan başka bir şeye ihtiyaç duymadıklarını söylemiştir. Manzumede sikke, aba gibi kıyafetleri söz konusu eden şair bu kıyafetlere dair bazı hususları Mevlevilerin özelliklerinin ifadesi için vasıta yapmıştır. Genel olarak kendilerini diğer tarikatlardan üstün gören Mevlevi tarikatının bir mensubu olarak İzzet Molla tarikatı hâkim olan bu düşünceyi bahse konu manzumede de söz konusu etmiş ve Mevleviliğin Allah'a ulaşma yolunda en yetkin tarikat olduğunu ifade etmiştir. Manzumede soyunmak, salâ ve nezir gibi Mevlevilik terimlerine işaret eden şair *Mesnevî*'ye de telmih yapmıştır.

Manzumede genel itibarıyla Mevlevilerin olumlu özelliklerini söz konusu eden İzzet Molla tarikat içinde ehil olmayan ve tarikat adap ve erkânı ile usul ve esaslarına uygun hareket etmede yetersiz görülen kimseler ile tarikat içinden veya dışından bazı kimselerin eleştirilerine hedef olabilecek davranışlarda bulunan kişilerin varlığına işaret etmiştir. İzzet Molla söz konusu olumsuzluklara da yer vermekle birlikte bunların tarikatın geneline teşmil edilemeyeceğini savunmacı bir üslupla ifade eder. Bu da onun Mevlana'ya ve tarikatına bağlılığının göstergesidir.

Kaynakça / References

- Ambrosio, A.F. (2012). *Bir mevlevinin hayattı- 17. yüzyılda sufilik öğretisi ve ayinleri* (A. Meral, Çev.). İstanbul: Kitap yayınevi.
- Arslan, İ. (2019). *Keçecizade İzzet Molla'nın Bahar-ı Efkâr adlı divanında Mevlana Ve mevleviliğe dair unsurlar*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Ayverdi, İ. (2008). *Misalli büyük Türkçe sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı
- Bülbül, İ. (1989). *Keçecizâde İzzet Mollâ*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi.
- Ceylan, Ö., Yılmaz, O. (2005). *Hazâna sürgün bahâr Keçecizâde İzzet Molla ve Dîvân-ı Bahâr-ı Efkâr*. İstanbul: Kitap Sarayı.
- Çelik, Z. (2006). *Mevlana'da akıl-aşk ilişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Develioğlu, F. (1999). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- El-İslâmbolî, Y. (2006). *Tarikat kıyafetleri* (M. Serhan Tayşi ve Mustafa Aşkar, Haz.). İstanbul: Sufi Kitap.
- Gölpınarlı, A. (1963). *Mevlevî âdâb ve erkânı*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri Koll. Şti.
- Gölpınarlı, A. (2006). *Mevlana'dan sonra mevlevilik*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- İsen, M. (1997). *Ötelerden bir ses divan edebiyatı ve Balkanlarda Türk edebiyatı üzerine makaleler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaismailoğlu, A. (2009). *Mesnevî*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Karaköse, S. (2016). Klâsik edebiyatımızda on sekiz bin âlem mefhumu. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(2), 687-704.
- Kurnaz, C. (1996). Gönül. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 14. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Küçük, S. (2003). *Mevlevîliğin son yüzyılı*. İstanbul: Simurg Yayıncılık.
- Küçük, S. (2007). İstanbul mevlevîhanelerinin Türk sanat ve edebiyat hayatına katkıları (XIX. asır). *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik Sempozyumu* (ss. 507-528). Konya: Selçuk Üniversitesi Matbaası.
- Onay, A.T. (2000). *Eski Türk edebiyatında mazmunlar ve izahı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Öztoprak, N. (2010). Divan şiirinde giyim kuşam üzerine bir deneme. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (4), 103-154.
- Özyıldırım, A.E. (2002). *Keçeci-zade İzzet Molla'nın Mihnet-Keşân'ı ve tahlili*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Pala, İ. (1999). *Ansiklopedik divân şiiri sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Seccâdi, S.C. (2007). *Tasavvuf ve irfan terimleri sözlüğü* (Hakkı Uygur, Çev.). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Şahin, E.S. (2004). *Keçeci-zade İzzet Molla'nın divanları: Bahâr-ı Efkâr ve Hazân-ı Âsâr*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şahin, E.S. (2007). Keçeci-zade İzzet Molla'nın eserlerinde mevlevîlik ve şairin yayımlanmamış bir na't-i Mevlânası. *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik Sempozyumu* (ss. 87-99). Konya: Selçuk Üniversitesi Matbaası.
- Tanpınar, A.H. (1997). *19. 'uncu asır Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Tanrıkorur, B. (2004). Mevlevîyye. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 29. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Top, H. H. (2007). *Mevlevî usûl ve âdâbı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Türer, O. (2005). Osmanlı Anadolu'sunda tarikatların genel dağılımı. A.Y. Ocak (Ed.), *Osmanlı toplumunda tasavvuf ve sufiler kitabı içinde* (ss. 207-246). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Uludağ, S. (2005). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Web1: <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/bakara-suresi-2/ayet-170/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> (E.T: 08.05.2021).
- Yılmaz, O. (2007). Keçecizâdeler Mevlana eşîğinden devletin zirvesine bir mevlevî ailesi. *Türk Edebiyatı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, (408), 22-26.